

HRVATSKO KAZALIŠTE U OTOČCU GODINE 1844.

Tihomil Maštrović

Hrvatski kazališni život sredinom XIX. stoljeća karakterizira više jezika na kojima se ostvaruju kazališne predstave. U gradovima u unutrašnjosti postoji bogati kazališni život na njemačkom jeziku (Zagreb, Osijek, Varaždin, Karlovac, Sisak), a u primorskim sredinama (Pula, Rijeka, Zadar, Šibenik, Split, Dubrovnik) prevladava na kazališnoj sceni talijanski jezik. S druge pak strane, predstave na hrvatskom jeziku postaju u razdoblju hrvatskoga narodnog preporoda dio sve snažnijih nastojanja u svekolikoj afirmaciji nacionalnog političkog i kulturnog bića. Jačanje umjetničkih kvaliteta i brojnost prikazbi na hrvatskom jeziku u posljednjim decenijama prošlog stoljeća dovodi do postupne marginalizacije stranih jezika na hrvatskim pozornicama. Pri tom valja istaći da svaki kazališno-povijesni prikaz ili pak osvrt kulturološke naravi koji razmatra navedeno razdoblje mora polaziti od činjenice da su sve kazališne predstave nastale na hrvatskom povijesnom prostoru, bez obzira na kojem su jeziku ostvarene, punopravni dio hrvatske kazališne povijesti i važan dio hrvatske kulturne povijesnice. Uostalom, ako ni zbog čega drugoga a ono zbog kazališne publike bez koje nema kazališta, a ona je u pravilu uvijek bila hrvatska.¹

Svekolika hrvatska umjetnička i kulturna povijest jedno od temeljnih obilježja nalazi u svojoj disperzivnosti na brojne destinacije cjelokupnoga hrvatskog teritorija. U tom je smislu i hrvatska kazališna povijest paradigmatična,

osobito kada ju se navodi u kulturološkom diskursu. No, hrvatski kazališni zemljovid još sadrži »bijela mjesta« koja takvima ne čini nedostatak glumišne događajnice, već nedostatna kazališnopovijesna istraživanja. Povjesničare hrvatskoga kazališta stoga čeka još mnogo posla. Ovaj je članak tek jedan prinos tom nastojanju.

1

Otočac, povijesni hrvatski grad smješten u Gackoj dolini, spomenut i u glagoljskom natpisu na Baščanskoj ploči, koji se nekad zvao i *Otoč*, *Otok*, *Ottozez* i *Ottoschiz*, u XIX. stoljeću sjedište je Otočke pukovnije i zapovjedništva Otočke satnije. Godine 1850. to je trgovište imalo 69 kuća i 545 stanovnika, od čega 500 rimokatoličke vjere, dok je vjernika grkoistočne vjere u Otočcu bilo 44, a u mjestu je živio i jedan luteran. U Otočcu su djelovale dvije škole (*Hauptschule*), muška i djevojačka. Hrvatska krajina otočka, kako se tada upravno pravno nazivalo to područje prostirala se na površini od 49.000 milja, a uz grad Otočac činilo ju je 12 satnija. Godine 1827. broj stanovnika na tom području bio je 51.942, a godine 1857., taj se broj povećao za 17.447, pa ih je tada bilo 69.389. U samoj pak Otočkoj satniji bilo je godine 1850. sveukupno 563 kuća sa 6.820 stanovnika.²

U Otočac godine 1843. stiže iz Beča pukovnik Nikola Maštrović (1791.–1851.) pošto je sam, u skladu sa svojim hrvatskim domoljubnim osjećajima, tražio da ga Dvorsko ratno vijeće premjesti iz prijestolnice u jednu od hrvatskih pukovnija na Vojnoj granici.³ Razlikujući se umnogome od svojih prethodnika po zauzimanju za svekoliki duhovni i gospodarski napredak pučanstva Otočke pukovnije, priskrbio je sebi naziv »Otac kraja«.⁴ To ne iznenađuje znamo li da je baš njegovom zaslugom na tom prostoru čak 36 crkava i kapela obnovljeno, da je svojim novcem dao izgraditi novu katoličku crkvu u selu Priboj uz Plitvička jezera,⁵ da je gradio ceste, škole, zdravstvene i upravne objekte, provodio hidrotehničku melioraciju Krbavskog polja i oko rijeke Gacke, zauzimao se za socijalnu skrb i humanitarnu pomoć u godinama gladi i neimaštine, organizirao zdravstvenu zaštitu i osnovao prvu bolnicu na tom području, te napokon u Otočcu godine 1844. pokrenuo kazališni život osnovavši malo kazalište s predstavama na hrvatskom i na njemačkom jeziku.

Nikola Maštrović u odori austrijskog generala.

Tko je zapravo bio taj uistinu neobičan pukovnik Nikola Maštrović?

Rodio se godine 1791. u Makarskoj. Prve škole završio je u Veneciji, a zatim studirao na Liceju u Zadru. Postade inženjer niskogradnje (voda i cesta). Za Napoleonskih ratova prijavi se Marmontu u vojsku 1810., postade zapovjednik straže tvrđave u Ljubljani, zatim bi dodijeljen IV. hrvatskoj regimenti u Slunju. Godine 1813. u Trstu je vojni tumač kod generala Junota, guvernera Ilirskih pokrajina, zatim bi premješten u Veronu, sudjelovao u ratnim operacijama, bio odlikovan i postao kapetan 1814. Padom Napoleona, zagovorom princa Beuharnaisa i grofa Lavala Nugenta, prelazi kao kapetan u austrijsku vojsku. Sudjelovao u borbama protiv napuljskog kralja, a kod Ancone ga papa Grgur XVI. odlikova redom Grgura Velikog. Grof Nugent povjerava mu diplomatske misije u Aleksandriji, Napulju i Marseillu, a onda se godine 1820. vratio u Dalmaciju, odakle bi premješten u Ugarsku i zatim u Beč. Pošto je kao pukovnik službovao u Otočcu, godine 1848. pođe u Italiju s Prvom i drugom bojnom svoje pukovnije, gdje ubrzo, istaknuvši se u vojnim vještinama, posta general. U tim vojnim operacijama pod maršalom Radetzkym stekao je izvanrednih zasluga, ali ga ovaj kao opasna suparnika u vojnim sposobnostima i uvijek odlučna Hrvata naglo umirovi 1849. Ta ga se nepravda bolno kosnula. Došavši u Beč razboli se i godine 1851. umre.

Nikola je Maštrović imao i umjetničkih sklonosti, pa se tako i u leksikonskoj natuknici o njemu u knjizi *Znameniti i zaslužni Hrvati od 925. do 1925.* spominje podatak da se bavio slikarstvom.⁶ Postoje podatci da je volio glazbu, te da su se upravo njegovom zaslugom u Otočcu održavali koncerti i plesne večeri.⁷ Volio je i književnost, puno je čitao i svestrano zagovarao knjigu, napose onu na hrvatskom jeziku, a i sam je pisao na nekoliko jezika; na materinjem, na talijanskom i na njemačkom. Bile su mu zapravo drage sve muze, a osobito Talija, o čemu ćemo u ovom članku detaljnije izvijestiti. Ukratko, naš je pukovnik bio ljubitelj brojnih umjetnosti, pa se i po tome razlikovao od većine, mahom krutih i za povjerenje im pučanstvo ne baš osobito skrbećih, časnika što su upravljali pojedinim dijelovima Vojne granice.

Muž preporodnog nagnuća, prijateljevao je i surađivao s mnogim uglednicima hrvatske politike i kulture, napose s budućim hrvatskim banom Josipom Jelačićem, tada pukovnikom u susjednoj Glinskoj pukovnji, s vođom iliraca Ljudevitom Gajem,⁸ te s pjesnikom i također časnikom austrijske vojske Petrom Preradovićem. Nikola se istakao i kao podupiratelj brojnih hrvatskih

preporoditeljskih nastojanja, pa ga tako nalazimo i među predbrojniciima uglednog preporodnog lista zadarske Zore dalmatinske, u doba kad ju je uređivao dr. Ante Kuzmanić, a taj je list donosio i izvješća o događajima na prostoru Vojne granice, pa je tako npr. godine 1846. objavio u članku o slavlju blagoslova vojničkih barjaka u Otočcu u rujnu te godine, kao i dijelove govora što ga je pukovnik Maštrović održao pred svojim Otočanima.⁹

Danas u slobodnoj i suverenoj Hrvatskoj s pravom se pitamo: zašto je zaboravljen Nikola Maštrović, taj hrvatski časnik koji 1848. na ratištu u sjevernoj Italiji čak postaje i austrijski general, a koji je za boravka u Otočcu učinio toliko dobrih djela? Razlog valja prije svega potražiti u povijesnom zaboravu što ga je poticao protuhrvatski karakter obiju Jugoslavija, država u kojima hrvatski narod pretežiti dio ovog stoljeća nije mogao ostvariti svu punoću svoga bića. Hrvatska historiografija naprosto ga je zaboravila, ne temeljem znanstvenih procjena, već zato što njegova politička i povijesna uloga nije bila u skladu s načelnim ideološkim određenjima obiju zlosretnih Jugoslavija. U njima se osobito sustavno marginaliziralo sve hrvatske vojnike, ma kojoj vojsci pripadali, a historiografske ocjene u pravilu se nisu smjele razlikovati od onih recentne politike, što pogotovo vrijedi za Hrvate časnike u vojskama država koje su prethodile godini 1918. Stoga se za Nikolu Maštrovića u njegovoj zemlji i u njegovom narodu gotovo i nije znalo.

2

Znajući da su moralna načela bitna pretpostavka uljudbe svekolikog pučanstva i povjerenih mu vojnih postrojbi, pukovnik Maštrović se odmah po dolasku na Vojnu granicu potrudio izvršiti vrijednosnu ocjenu čudorednih običaja koje je tamo zatekao. Nezadovoljan zatečenim stanjem, odlučio je građanima u pismenom obliku pružiti naputak kakve bi, u skladu s europskim kršćanskim moralnim načelima, čudoredne sudove morali donositi i kako bi se morali odnositi prema određenim karakteristikama i postupcima, što su im u suprotnosti, a koje su uzele maha na području Otočke pukovnije. Nastojeći dakle u svom uljudbenom djelovanju bit što učinkovitiji Maštrović se primio pera i napisao brošuru u epistolarnom obliku, kritičko–filozofsko–etičkog sadržaja, pod naslovom *Knjiga gospodina oberstara Mastrovića svojem Otočanom*, te ju na hrvatskom jeziku

tiskao godine 1845. u Beču. Auktor osobito primjećuje da su laž i kriva prisega kao oblici nečudorednog ponašanja kod ljudi uzeli maha, te da bi te loše običaje valjalo iskorijeniti među pučanstvom otočke pukovnije.

Knjiga pukovnika Maštrovića tiskana je u Mehitarističkoj tiskari u Beču u kojoj je inače u XIX. stoljeću objavljeno više od 60 knjiga na hrvatskom ali čije je djelovanje u hrvatskoj javnosti do danas gotovo nepoznato i posve neistraženo. Prva knjiga mehitarističke kroatike objavljena je godine 1815.: to je knjiga u stihu političara, filozofa i pisca Andrije Dorotića *Kratko iskazanje jednoga događaja*... u kojoj je opisao svoje progone iz 1813. Spomenimo, tek ilustracije radi, da je i za hrvatsku književnost nezaobilazno djelo *Teuta* Dimitrija Demetra u njegovoj knjizi *Dramatička pokušenja*, tiskana godine 1844. upravo kod bečkih mehitarista, pošto zbog cenzure nije mogla biti objavljena u Hrvatskoj. Uz navedeno Demetrovo djelo mehitaristi su te 1844. tiskali još jednu važnu hrvatsku knjigu: *Slavjansku antologiju iz rukopisih dubrovačkih pjesnikah* Mede Pucića.¹⁰ Godine 1845., međutim, jedino je hrvatsko izdanje Mehitarističke tiskare navedeno Maštrovićevo djelo.

Uz to što su bečki mehitaristi imali carski privilegij za tiskanje knjiga »na istočnim i zapadnim jezicima«, dodatni motiv za njihove hvalevrijedne napore u promicanju hrvatske knjige leži i u činjenici da su mehitaristi, u pravilu Armeni, prepoznavali vlastitu tragičnu sudbinu malog i progonjenog katoličkog naroda s Kavkaza, ugroženog s jedne strane turskim i ruskim imperijalnim posezanjima za Armenijom, a s druge strane nedostatnim poznavanjem bogate armenske kulture kod uljuđenih europskih naroda. Stoga su poticali pisanje i izdavanjem korisnih knjiga drugih malih naroda, sličnog povijesnog usuda, čime su djelotvorno pomagali njihove intelektualne i književne napore, pa su tako i hrvatski pisci među zidinama armenskog mehitarističkog samostana u Beču mogli dobiti ono što je počesto bilo nemoguće naći u vlastitoj zemlji, a to je mogućnost tiskanja knjiga bitnih za hrvatsku nacionalnu kulturu i povijest.

Od svojih prijatelja u bečkom mehitarističkom samostanu Maštrović dobiva različite knjige, a i sam ih onamo šalje, pri čemu je neobično značajna činjenica da i Maštrović zagovara tiskanje hrvatskih knjiga, osobito pak onih koje su najpotrebnije tada neprosvijedenom puku, ponekad i osobno podmirujući dio proizvodnih troškova izdavanja knjiga. Takve je npr. naravi njegova podrška i zagovor ideji umirovljenog majora Ivana Katalinića da svoje neobično važno

Ignacije (Petros) Šukurijan (1797.–1872.), glavni prokurator Kongregacije mehitarista u Beču i ravnatelj Mehitarističke tiskare u doba kada se u njoj tiska Knjiga N. Maštrovića i višebojne ulaznice za kazalište u Otočcu.

Aristakes Azarjan (1782.–1855.), armenski katolički nadbiskup, filolog, povjesničar i kulturni djelatnik. Prijatelj Nikole Maštrovića i donator njegovih projekata izgradnje i obnove katoličkih crkava u Lici. Podržavao Maštrovićeva nastojanja za otvaranje kazalište u Otočcu.

djelo *Storia della Dalmazia*¹¹ objavi osim na talijanskom, i na hrvatskom jeziku budući da to nije mogao u domovini.

O svemu tome rječito svjedoči Nikolina, nedavno pronađena i u mojoj knjizi *General Nikola Maštrović* objavljena, korespondencija s nadbiskupom Mehitarističke kongregacije u Beču monsinjorom Aristakesom Azarijanom, te s Ignacijom Šukurijanom, upraviteljem Mehitarističke tiskare u Beču. Ta dragocjena pisma nam kazuju da su armenski katolički monasi imali osobit interes za Hrvate i prilike u Hrvatskoj te da su svojim zauzimanjem kod carskog dvora u Beču, kao i brojnim donacijama i dobrotvornim akcijama svestrano pomagali hrvatski narod, osobito onaj što je u vrlo teškim gospodarskim prilikama živio na tzv. Vojnoj granici.

Neobično srdačni odnosi povezivali su Nikolu Maštrovića s monsinjorom Azarijanom pa se već iz njihovih pisama jasno vidi da je Nikola katoličke crkve u Priboju i Vrhovinama, te mnoge druge crkve na području otočke pukovnije, osobito one oko Plitvičkih jezera, sagradio ili obnovio, te popratnom crkvenom opremom opremio, upravo zahvaljujući, među ostalim, armenskom nadbiskupu Azarijanu i armenskoj katoličkoj zajednici u Beču.

3

Iz navedene korespondencije moguće je saznati i druge važne činjenice za kulturnu povijest Otočca i cijele Like. No, bez dvojbe najvažniji je, i ravan senzaciji, podatak da je početkom 1844. Nikola Maštrović u Otočcu organizirao kazališni život. Nedvojbeno svjedočanstva o tome kriju upravo njegova pisma članovima Kongregacije mehitarista u Beču. Tako nadbiskupu Azarijanu 12. ožujka piše iz Otočca da je »kao čarobnim štapićem u šest dana ovdje osnovao malo kazalište kojega se ne bi stidjeli ni drugi oblasni gradovi, skupio diletantsku družinu i već upriličio dvije komične predstave«. ¹² Iz pisama doznajemo i kojim je predstavama započela svoje djelovanje mala Otočka kazališna družina. Bila je to vesela igra popularnog austrijskog dramatičara Augusta Kotzebuea *Tri otca najedanput* na njemačkom, te predstava *Drvodjelja iz Petrograda iliti Kočijaš Petra Velikoga* na hrvatskom jeziku (pismo Azarijanu od 30. travnja 1844.). ¹³

Da bi se mogle odrediti kazališnopovijesne relacije, valja napomenuti da je otočki kazališni prvijenac, Kotzebueova vesela igra u jednom činu *Tri otca*

Ottochug li 1. Marza 1844.

Stimmitissimo Padre Ignazio!

A seconda del modello qui in latta scritto pregola per
Teatro farmi stampare due viglietta sopra carta rossa
e sopra carta gialla e due sopra carta verde e di
diversi non con la buca ma con la Diligenza acciò s'io
conviene li go s'ca immagini d'onomastico di S. P. M. che no
si proponiamo di eslarizavole al di la ancor d'altre
dehali forge. Pregola in pari tempo acquistavari di
e tre di quelle stampe colorite che rappresentano
Bene tenuto da due Processanti mio per la casa
e l'altro per la casa nel mentre che l'Avvocato
me visita frequentate il teatro acciò s'io parlare
possi qualche volta agli occhi de' miei buoni che
deci devono ancor sapere cosa potrebbe d'essi
impugnati che s'applicano al teatro nel anime
santi della mente d'un Regnante. Io tenni questo a
me il più: la Eccequia del defunto Imperatore e
tutte mie spese, ma mi mancavano le predette stampe
che deci devono acquistare quella non potessero
trovare. Il Regio del S. R. Khinbese dei predetti quant
più un invito con la Diligenza, provavi loro Padre Ign
ziò provavosi di quell'occasione per farmi tenere quant
la prego. Le scrivo in aggiunta questa perché con
quale come all'ordinario. Mi mio bucciamano all
ultimo desideravole, ad i cordiali saluti a tutta la
Famiglia, potratandomi

Di lei affetto fervore e
Amico
Ulteriore
Affetto

Theater zu Ottochug

Ignazio Ignazio

Pismo što ga je Nikola Maštrović uputio iz Otočca 1. ožujka 1844. upravitelju Mehitarističke tiskare u Beču o cu Ignaciju Šukurijanu, u kojem naručuje tiskanje ulaznica za Otočko kazalište i to u boji, a pismu prilaže izgled kazališne ulaznice, te njezin tekst.

najedanput, na hrvatskom jeziku u Zagrebu izvedena tek godine 1855., točnije 26. travnja, a uprizzorila ju je glumačka družina Josipa Freudenreicha, odigravši nakon premijerne izvedbe samo jednu reprizu: 3. svibnja 1855. Obje su predstave održane u staroj kazališnoj zgradi na zagrebačkom Trgu sv. Marka. Tako je Zagreb, buduća hrvatska kazališna metropola, barem kada je u pitanju spomenuta Kotzebueova vesela igra, za Otočcem zakasnio punih 11 godina. Uistinu taj podatak govori već za sebe, osobito znamo li da su Kotzebueove komedije sredinom XIX. stoljeća izuzetno omiljene u Beču, uzoru tadašnjeg kazališnog Zagreba.

Troškove prvih predstava (dekor, kostimi, itd.) u Otočcu snosio je utemeljitelj Otočkog hrvatskog kazališta pukovnik Nikola Maštrović, a u budućem djelovanju kazališta predviđeno je da se oni podmiruju od ulaznine. Prije početka prve kazališne predstave publici je pročitana za tu prigodu posebno sastavljen *Prolog*, a na kraju izvedbe izrečen je *Završni govor*. Prva je predstava, kako svjedoči otočki *oberstar*, i kod izvođača i kod publike, primljena s velikim entuzijazmom. No, kako bilo, odluka Otočana da među prvim kazališnim komadima svog repertoara izvedu i jednu Kotzebueovu veselu igru, pokazuje njihovo korespondiranje s onodobnim kazališnim ukusom, određujući ujedno urbani karakter Otočca i njegovih stanovnika.

O popularnosti Augusta Kotzebuea u Hrvatskoj govori i podatak da su početkom četrdesetih godina prošlog stoljeća u Zagrebu objavljene čak četiri knjige Kotzebueovih na hrvatski prevedenih drama (sve su tiskane u tiskarni dr. Ljudevita Gaja) pa je tako, među ostalima, godine 1843., u prijevodu pjesnika i kritičara, suradnika zagrebačke *Danice* i zadarske *Zore dalmatinske* Dragutina Galca (1819.–1883.) objavljena i jednočinka *Tri otca na jedan put (Drei Vaeter auf einmal)*. Galčev hrvatski prijevod te jednočinke objelodanjen je u knjizi dramskih ostvarenja Augusta Kotzebuea što su 1843. tiskana u tiskarni dr. Ljudevita Gaja u Zagrebu pod naslovom *Buturica igrokazah ilirskoga kazališta*. Knjiga sadrži čak tri Kotzebueova igrokaza: uz spomenuti *Tri otca na jedan put* i: *P.Ć.B.O.V. ili Pozivna cedulja te Tko zna čemu je to dobro*.¹⁴ Uz navedenu knjigu, Gajeva je tiskara još objavila na hrvatski prevedene i druge Kotzebueove drame godine 1841. u jednoj knjizi,¹⁵ a 1842. u dvije knjige različitih dramskih djela,¹⁶ sve pod zajedničkim naslovom *Izbor igrokazah ilirskoga kazališta*.

Ranih četrdesetih godina XIX. stoljeća na repertoarima i drugih hrvatskih kazališnih družina, napose onih u Zagrebu, Karlovcu i Sisku, nalazilo se desetak

Kotzebueovih kazališnih komada o čemu se detaljniji podaci mogu naći u dosad najtemeljitiije načinjenom repertoarnom popisu u nas, u knjizi *Repertoar hrvatskih kazališta 1840./1860./1980.*¹⁷, no tamo se, kao ni u postojećim povijestima hrvatskoga kazališta,¹⁸ Otočac uopće ne spominje kao hrvatska kazališna destinacija u devetnaestom stoljeću, budući da hrvatskim kazališnim povjesničarima još nisu bili poznati podaci o kazališnom životu u Otočcu toga doba.

Kako je Kotzebueova vesela igra *Tri otca najedanput*, izvedena u njemačkom originalu u Otočcu godine 1844., prevedena godinu dana prije na hrvatski, opravdano je pretpostaviti da su Galčevi hrvatski prijevodi Kotzebueovih drama objavljeni nakladom Tiskare Ljudevita Gaja, pa tako i navedene jednočinke, pripomogli popularnosti austrijskog dramatičara u Hrvatskoj, što je zasigurno pridonijelo da su brojne Kotzebueove drame, a najčešće vesele igre u jednom činu, u to doba bile česte na repertoaru mnogih hrvatskih kazališta, kazališnih družina i grupa, pa ih je tako na kazališnim scenama diljem Hrvatske samo sredinom XIX. stoljeća izvedeno dvadesetak. Galčev prijevod Kotzebueove vesele igre *Tri otca najedanput* tiskan je već godine 1843. pa su dakle Otočani, objektivno govoreći, mogli 1844. taj komad uprizoriti u svom kazalištu i na hrvatskom jeziku.

Kotzebue je, rekosmo, veoma omiljen pisac u Hrvatskoj sredinom prošloga stoljeća, pa je doista postojala stvarna potreba za hrvatskim prijevodima njegovih djela, kako bi ga kazalištarci diljem zemlje mogli izvoditi na narodnom jeziku. Među prevoditeljima Kotzebueovih drama nalazimo četrdesetih godina XIX. stoljeća ova imena: Dimitrije Demeter, Jakov Užarević, Dimitrije Grujić, Ljudevit Vukotinović i Konstantin Popović, a narednih godina kazališna ostvarenja Augusta Kotzebuea prevodili su još i Adam Mandrović, Josip Eugen Tomić, Milan Vidulović, Janko Car, Josip Freudenreich i Spiro Dimitrović Kotoranin. Kako je razvidno, Kotzebue nije privlačio samo kazalištarce već i u ono doba ugledne književnike kao što je Dimitrije Demeter, Ljudevit Vukotinović i Josip Eugen Tomić. Još jedan je to dokaz Kotzebueove popularnosti u Hrvatskoj.

Prvi kazališni komad izveden u Otočcu, Kotzebueova vesela igra u jednom činu *Tri oca najedanput* u Galčevom je prijevodu uistinu bila »ponašena«, pa je to bio razlog više da se sredinom prošlog stoljeća pojavila na mnogim hrvatskim kazališnim pozornicama. Naime, uz sve vrijednosti što ih donose komediografska određenja Kotzebueove jednočinke, to djelo nije bilo tek vjerno prevedeno s

BUTURICA
I G R O K A Z A H

ILIRSKOGA KAZALIŠTA

1.
niemačkoga prevedenietoh.

11302
1901

V ZAGREBU.

Tiskom L. p. št. nov. ušarna Dn. Ljudevita Gojca

I 6 4 3.

TRI OTCA NA JEDAN PUT,

ŠALJIVA IGRA U JEDNOM ČINU

••

Δ. KATZBUOVA.

DEČ

PREVEDENA

••

Dragutina Galca.

Katzebuova šaljiva igra Tri otca najedanput izvedena je u njemačkom originalu u Otočcu 9. ožujka 1844., kao prva predstava otočkih kazalištaraca. U prijevodu Dragutina Galca komad je 1843. objavljen u Zagrebu, svjedočeci o popularnosti austrijskog dramatičara u Hrvatskoj.

njemačkog, već su neka određenja dramskih osoba, pa i njihova imena, potom sredina u kojoj se prizori odvijaju, te dijalози među osobama, u prijevodu izvrsno prilagođeni hrvatskoj sredini i mentalitetu hrvatskog čovjeka. S pravom dakle možemo smatrati da je pozitivna recepcija te drame kod hrvatske publike posljedica ne samo primjerenog odabira teksta, već i uspjelog hrvatskog prijevoda prilagođenog hrvatskom općinstvu.

O izvedbi Kotzebueove drame na njemačkom jeziku, ostvarenoj u predstavi otočkih kazalištaraca, na žalost nije moguće ništa detaljnije kazati jer nisu ostala, osim nekoliko riječi u pismima Nikole Maštrovića, nikakva svjedočanstva ni memoarske bilješke nekoga od sudionika scenskih izvedbi toga djela u Otočcu, niti su gdje, koliko nam je dosad poznato, tiskane kazališne kritike. Stoga o uspjehu predstave možemo tek nagađati. No, nije to tako samo u navedenom otočkom slučaju, posvuda je to sudbina Talijine umjetnosti.

O dramskoj jednočinki *Drvodjelja iz Petrograda* ili *Kočijaš Petra Velikoga* što je 9. ožujka 1844 u Otočcu izvedena na hrvatskom jeziku nažalost ništa bliže nismo uspjeli saznati. Uvidom pak u *Repertoar hrvatskih kazališta 1840./1860./1980.* utvrdili smo tek da pod tim naslovom taj kazališni komad nije izvodilo ni jedno drugo hrvatsko kazalište. Zasad se samo može nagađati o tome je li komad izvorno napisan ili je, što je vjerojatnije, preveden na hrvatski sa stranog originala samo za potrebe otočkih kazalištaraca. Međutim, već sam podatak da su se u Otočcu daleke 1844. održavale predstave i na hrvatskom jeziku, kada npr. u nekim razvikanim hrvatskim kazališnim sredinama ne bilježimo ni jednu predstavu na hrvatskom jeziku, uistinu je od osobitog značenja za kulturnu povjesnicu.

4

Za otvaranje kazališta u Otočcu pukovnik Nikola Maštrović je izabrao 9. ožujka, dan sv. Franciske Rimske, a inače imendan njegove bogate supruge, koja je financijski umnogome potpomogla otvaranje otočkog diletantskog kazališta. O tome piše svom bečkom meceni: »Za otvorenje kazališta izabrao sam dan svete Franciske (imendan moje supruge) i povrh svote od 30 forinti od ulaznica, priskrbio sam Otočcu i nikad dotad viđenu predstavu, a istodobno proslavio i imendan svoje uvažene drage polovice. S kakvim je entuzijazmom i s kakvom

zahvalnošću bila primljena (predstava — op. T.M.), neka Vam dokaže priložen *Prolog i Završni govor*, sastavljen bez moga znanja i odigrani na moje iznenađenje.«¹⁹

Tako je, eto, moguće pouzdano utvrditi potpuni nadnevak prve kazališne predstave u Otočcu i stvarni početak kazališnog života u tom gradu u devetnaestom stoljeću, i to kako onoga na hrvatskom tako i onoga na njemačkom jeziku. Tog, dakle, 9. ožujka 1844. započela je zapravo ne samo otočka kazališna povijest, nego je već tada moderno hrvatsko kazalište (i) tom objavom, za koju dosada uopće nismo znali, potvrdilo svoju nazočnost u gotovo svakom zakutku hrvatske zemlje kojemu europska uljudba, u bogatoj raznolikosti svoga očitovanja, nije bila strana! Uostalom na taj bi se dan u Otočcu mogao ubuduće redovito izvesti poneki kazališni komad, čime će se nastaviti s kazališnom praksom u gradu, ali ujedno i čuvati uspomena na prevažan nadnevak kada je u Otočcu započeo kazališni život: bilo je to, dakle, 9. ožujka 1844.

Kako bi kazališne predstave, što su se održavale za ono doba u raskošno osvjetljenom kazalištu, po svemu bile što bliže kazališnim predstavama u razvijenijim urbanim sredinama, Nikola Maštrović je u Beču dao tiskati specijalne kazališne ulaznice i to, kako piše 1. ožujka 1844. upravitelju tamošnje Mehitarističke tiskare Ignaciju Šukurijanu: »200 ulaznica na crvenom papiru, 200 na žutom papiru i 200 na zelenom papiru«, nacrtavši mu u pismu uzorak kazališne ulaznice s tekstom na njemačkom jeziku. Također naručuje u Beču nekoliko bakroreza u boji s određenim motivima za potrebe scenografskih rješenja, što je naravno pridonosilo da planirana kazališna predstava bude što kvalitetnija.²⁰ Da su naručene kazališne ulaznice i bakrorezi namijenjeni scenografskim potrebama uistinu stigli u Otočac, posvjedočuje Nikola u svom pismu zahvale ocu Šukurijanu u pismu upućenom iz Otočca 6. svibnja 1844.²¹

Sve su predstave očito bile dobro posjećene jer je dio prihoda, nakon podmirenja svih troškova izvedbe, išao za humanitarne potrebe. Međutim svih trideset forinti dobivenih od ulaznica prve kazališne izvedbe u Otočcu bilo je dodijeljeno brojnoj obitelji Pleša kojoj je u požaru uništena sva imovina, čime je ublažena bijeda u kojoj su se neočekivano našli. Ta je humanitarna odluka pukovnika Maštrovića izuzetno dobro primljena među pučanstvom. »Prema prilikama i vremenu«, zaključuje Nikola, »nadam se da sam ovim otvorio mali izvor kojim ću češće olakšati život kakvoj nesretnoj obitelji ili osobi, a posebno priskrbiti pomoć ovoj našoj bolnici (u Otočcu — op. T.M.). Troškove dekoracije

i ostaloga što su narasli na 60 forinti zasada sam podnio ja sam, dok mi ih s vremenom, malo–pomalo, kazalište od ulaznine ne vrati.«²²

Nekoliko kazališnih predstava održano je u Otočcu i u mjesecu travnju, u okviru osmodnevne svetkovine što se odigrala u povodu rođendana cara Ferdinanda I. kada su, uz već spomenute dvije komedije *Tri otca najedanput* na njemačkom i *Drvodjelja iz Petrograda iliti Kočijaš Petra Velikoga*, na »velikom spektaklu u osvjetljenom kazalištu«, kadeti »do savršenstva« izveli *Ples oružja*, a čak dva zbora sudjelovala u glazbenom dijelu programa.²³ Zanimljiv je podatak o »osvjetljenom kazalištu« što dakako upućuje na to da je otočko kazalište, uz potreban scenski rekvizitarij, posebno izrađene scenografije, specijalno tiskane kazališne ulaznice, imalo i instaliranu rasvjetu, te da su se kazališne predstave, kao i koncerti, davali u večernjim satima.

5

Spomenuti kazališni podaci, što se istom sada u javnosti objavljuju, uistinu bitno obogaćuju hrvatsku kazališnu povjesnicu: dosad se naime nije znalo da je na tom dijelu Hrvatske bilo kazališnog života u XIX. stoljeću, a pogotovo ne već godine 1844.! Osobito pak fascinira činjenica da je Kazališna družina u Otočcu 1844. davala predstave (i) na hrvatskom jeziku, i to one davne godine kada se u Zagrebu i u drugim većim gradovima hrvatski kazališni život tek skromno i stidljivo razvija, a njegova se profesionalizacija još ni ne naslućuje.

Hrvatskoj kazališnoj historiografiji nije dosad uopće bilo poznato da je već godine 1844. u Otočcu postojao kazališni život, čime novootkriveni podaci postaju još važniji, i to ne samo za kazališnu, već za ukupnu hrvatsku kulturnu povijest. Činjenica da je sredinom XIX. stoljeća na prostoru između Karlovca i mora; na području Gacke, odnosno Like; u Otočcu; na prostoru insuficijentnom obiljem kulturnih događaja postojalo kazalište, kao i to da su izvođene i hrvatske i njemačke predstave, bitno upotpunjava kazališnopovijesni zemljovid Hrvatske. Senzacionalnim kazališnopovijesnim otkrićem iznova je potvrđena činjenica da su područje Otočca i Gacke dragocjen biser hrvatskog uljudbenog naslijeđa.

Podatke za ostale možebitne predstave malog otočkog kazališta i sve ostale činjenice vezane uz njegov daljnji rad, valjalo bi još potražiti u prašnjavom zaboravu bečkih i zagrebačkih pismohrana, jer je sva prilika da je kazališni život

u Otočcu, lijepo započevši godine 1844., sudeći po oduševljenju Otočana, potrajao i dalje, no već i ovi, sada nam dostupni podaci, dragocjeno su otkriće za noviju hrvatsku kazališnu povijest. Pri tom posebno valja istaći zasluge hrvatskog časnika, za boravka u Otočcu pukovnika, a poslije generala Nikole Maštrovića koji je svojim ambicioznim nastojanjima, kako sam kaže, »priskrbio Otočcu nikad dotad viđene kazališne predstave«²⁴, a samome sebi, da možda i nije bio svjestan, ugledno mjesto među promicateljima hrvatske Talije.

BILJEŠKE

¹ Usp. Tihomil Maštrović, »Talijansko kazalište u hrvatskom primorju. Važan prinos hrvatskom kazališnom repertoaru.« Zbornik *Krležini dani u Osijeku 1978.–1990.–1991.*, str. 203–210; Osijek–Zagreb, 1992.

² Usp. Vinko Sabljarij; *Mjestopisni rječnik kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije*. Zagreb 1886., str. 294.

³ O Nikoli Maštroviću v. monografiju, *General Nikola Maštrović. Život i djelo jednog hrvatskog časnika*. Priredio Tihomil Maštrović. Zagreb 1996. Br. str.: 184

⁴ Usp. Vjekoslav Cezar Pavišić; *Della vita del generale Nicolo Mastrovich Dalmata*. Cenni dell' ab. Luigi Cesare dr. Pavissich, professore nell' I. r. Accademia orientale. Vienna, dalla Tipografia Mechitaristica 1852., str. 26

⁵ Stari naziv mjesta Priboj kasnije je, u jugoslavenskim državnim zajednicama, posljedicom sustavno provedenog ijekaviziranja hrvatskih toponima, promijenjen u Prijebroj, a slično su izmijenjeni i okolni stari hrvatski toponimi: Pliševica u Plješivica, Bilopolje u Bjelopolje, itd. Sve su te promjene in ultima linea bile u službi dekretoizacije tog dijela Hrvatske.

⁶ Usp. članak iz leksikona »Znameniti i zaslužni Hrvati od 925. do 1925.«, Zagreb 1925, str. 180.

⁷ Usp. pismo N. Maštrovića A. Azarijanu od 30. travnja 1844. u: *General Nikola Maštrović*, Zagreb 1996., str. 102.

⁸ Dva pisma Nikole Maštrovića Ljudevitu Gaju objavljena su u monografiji navedenoj pod 3, str. 95–96.

⁹ Anonim: *Vojničko slavlje*. III, br. 43, str. 337–339; Zadar, 26. listopada 1846.

¹⁰ Usp. Guenther Wytrzens, *Die Slavica der Wiener Mechitharisten-Druckerei*. Wien, 1985., str. 118–120.

¹¹ Ivan Katalinić, *Storia della Dalmazia*. Esposta da Giovanni Cattalinich, i. r. maggiore in pensione. Tom I. — Zara, 1834., Tom II. — Zara, Co' Tipi dei Fratelli Battara, 1835., br. str.: 292 s vinjetama; Tom III. Zara, 1835., br. str.: 237.

¹² Pismo je objavljeno u monografiji navedenoj u bilješci br. 3, str. 100–101.

¹³ Isto, str. 101–102.

¹⁴ August Kotzebue, *Buturica igrokazah ilirskoga kazališta*. Iz njemačkoga prevedenieh. — U Zagrebu, Tiskom k.p. ilir. narod. tiskarne dra Ljudevita Gaja, 1843. Br. str.: 138

¹⁵ August Kotzebue, *Izbor igrokazah ilirskoga kazališta*. Sv. II. Palježina. Vesela igra u 1 činu. Polag njemačkog od Kocebua. — 777. Šaljiva igra u 1 činu. Polag C. Lebruna. Udovac. Vesela igra u 1 činu. Polag njemačkoga od Deinhardsteina. — U Zagrebu, Troškom i tiskom K. p. ilir. nar. tiskarne dra Lj. Gaja, 1841. Br. str.: 112

¹⁶ a) August Kotzebue, *Izbor igrokazah ilirskoga kazališta*. Sv. III. Stjepko Šubić ili Bela IV. u Horvatskoj. Drama u 2 čina. Polag njemačkoga s promjenami od Ivana Kukuljevića Sakcinskoga. — Ljuborna žena. Vesela igra u 2 čina. Polag njemačkoga od Kocenua. — U Zagrebu, Troškom i tiskom K. p. ilir. nar. tiskarne dra Lj. Gaja, 1842. Br. str.: 96.

b) August Kotzebue, *Izbor igrokazah ilirskoga kazališta*. Sv. IX. Zaručnica i zaručnik u jednoj osobi. Lakrdia u 2 čina od A. Kocebua. — Horvatska vjernost. Vojnička igra u 1 činu. — U Zagrebu, Troškom i tiskom K. p. ilir. nar. tiskarne dra Lj. Gaja, 1842. Br. str.: 92

¹⁷ Usp. *Repertoar hrvatskih kazališta 1840./1860./1980.*, knj. I. i II.; Zagreb 1990., rep. jed. br.: 5, 9, 15, 19, 26, 34, 39, 42, 43, 48, 61–63, 66, 68, 72, 80, 92, 102, 106, 109, 116, 126, itd.

¹⁸ Usp. Nikola Batušić, *Povijest hrvatskoga kazališta*, Školska knjiga, Zagreb 1978., zbornik *Dani Hvarskog kazališta, XIX. stoljeće*, »Eseji i građa o hrvatskoj dramu i teatru«, Čakavski sabor, Split 1979., i dr.

¹⁹ Monografija *General Nikola Maštrović*, Zagreb, 1996., str. 101. (Pismo Azarijanu iz Otočca od 12. ožujka 1844.)

²⁰ Isto, str. 112–113.

²¹ Isto, str. 113.

²² Isto, str. 101. (Pismo Azarijanu iz Otočca od 12. ožujka 1844.)

²³ Isto, str. 102. (Pismo A. Azarijanu iz Otočca od 30. travnja 1844.)
Maštrović opisuje i glazbeni dio programa navodeći da su dva zbora izvela »narodnu himnu«.

²⁴ Isto, str. 101. (Pismo Aristakesu Azarijanu iz Otočca od 12. ožujka 1844.)